

Agnieszka Skrodzka
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: 0000-0003-4627-7454

ELEKCJA MICHALA KORYBUTA WIŚNIOWIECKIEGO W IKONOGRAFII Z EPOKI^{*}

W środę 19 czerwca 1669 r., czyli w wigilię Bożego Ciała, doszło do wydarzenia, które zapisało się w pamiętnikach współczesnych jako „dzień cudowny”¹. Wówczas to po kilkutygodniowych, rozpoczętych w maju burzliwych debatach sejmu elekcyjnego na polskiego króla został wybrany 29-letni książę Michał Korybut Wiśniowiecki². O koronę złożyła w 1668 r. przez Jana II Kazimierza ubiegało się wielu pretendentów. Francuskie stronnictwo forsowało Ludwika Burbona, księcia de Condé. Fakcja cesarska optowała za księciem lotaryńskim Karolem. Pod uwagę brano także: cara moskiewskiego Aleksego Michajłowicza Romanowa, jego syna Fiodora, królową Krystynę Wazównę, księcia Jakuba Stuarta czy jeszcze kilku innych, pomniejszych pretendentów³. Najpoważniej myślano o pierwszych dwóch kandydatach. Jednak 19 czerwca 1669 r. na polu elekcyjnym dość niespodziewanie⁴ zaczęto domagać się rządów

---

^{*} Dziękuję prof. Zbigniewowi Bani oraz dr. Aleksandrowi Stankiewiczowi za cenne uwagi co do niektórych zagadnień poruszonych w niniejszym tekście. Tłumaczenia z łaciny w artykule wykonała dr Małgorzata Jesiotr.

¹ *Diariusz wojewody witebskiego Jana Antoniego dwóch imion Chrapowickiego jako przyczynek do dziejów z czasów Jana Kazimierza, Michała Wiśniowieckiego i Jana Sobieskiego, królów polskich*, opr. J. Rusiecki, Warszawa 1845, s. 130.

² Najważniejszą biografią tego monarchy pozostaje: A. Przyboś, *Michał Korybut Wiśniowiecki 1640–1673*, Kraków 2007. Zob. też *idem*, *Michał Korybut Wiśniowiecki*, w: *Poczet królów i książąt polskich*, red. A. Garlicki, Warszawa 1984, s. 388–398. O sejmie elekcyjnym 1669 r. – zob. M. Chmielewska, *Sejm elekcyjny Michała Korybuta Wiśniowieckiego 1669 roku*, Warszawa 2006.

³ Przyboś, *Michał Korybut Wiśniowiecki*, w: *Poczet...*, s. 388.

⁴ O wcześniejszych przygotowaniach kandydaty Wiśniowieckiego wspomina druk: *Opisanie elekcji króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego, z pismem drukowanym w Rzymie roku 1669, przypisanego kardynałowi Orsini protektorowi Polski przez Jana Baptystę Gisleni*, w: *Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób o Polsce od roku 1548 do 1690*, t. 2, opr. E. Rykaczewski, Berlin–Poznań 1864, s. 358; Przyboś, *Michał Korybut...*, s. 38–39.

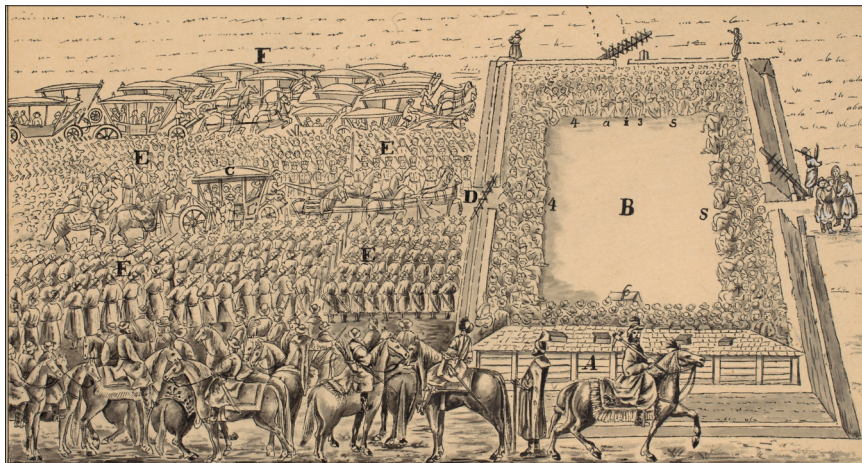
Il. 1. Giovanni Battista Gislenti (?), *Audiencia nuncjusza Galeazza Marescottiego na polu elekcyjnym na Woli 4 czerwca 1669 r.*, 1669, AAV, Segreteria di Stato

rodaka, „Piasta”. Dostrzeżono go w obecnym na miejscu Michale, synu wybitnego kniazia Jeremiego Wiśniowieckiego, czyli w młodzieńcu mało znanym braci szlacheckiej, niesprawującym dotąd żadnych urzędów i nieprzygotowanym do roli monarchy⁵. Mimo to, jak relacjonują pamiętnikarze, bardzo szybko doszło w tym względzie do niemal powszechnej zgody i nad polem elekcyjnym rozległy się wiwaty na cześć nowego króla, zupełnie zaskoczonego takim obrotem sprawy⁶.

Obecnie znanych jest kilka przedstawień tego wydarzenia w sztuce z epoki. Ich omówienie należy zacząć od anonimowego rysunku, przechowywanego w Archiwum Watykańskim, przedstawiającego widok pola elekcyjnego w podwarszawskiej Woli podczas audyencji publicznej nuncjusza apostolskiego w Rzeczypospolitej Galeazza Marescottiego, tytularnego arcybiskupa Koryntu (il. 1). Obyła się ona 4 czerwca 1669 r.,

⁵ A. Przyboś, *Michał Tomasz Korybut Wiśniowiecki*, w: PSB, t. 20, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1975, s. 606; R.T. Tomczak, *Wychowanie i wykształcenie króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego (1640–1660)*, „Res Historica”, 2015, nr 39, s. 56.

⁶ J.Ch. Pasek, *Pamiętniki*, opr. R. Pollak, Warszawa 1987, s. 199.

Il. 2. Według Giovanniego Battisty Gisleniego (?), *Audiencia nuncjusza Galeazza Marescottiego na polu elekcyjnym na Woli 4 czerwca 1669 r.*, MNW

zatem dwa tygodnie przed elekcją⁷. Tego dnia miało miejsce uroczyste posłuchanie papieskiego wysłannika w kole elekcyjnym, podczas którego przedstawił on stanowisko Klemensa IX w sprawie wyborów nowego władcy w Rzeczypospolitej⁸.

Wspomniany rysunek, sporządzony piórkiem i podmalowany tuszem, został zatytułowany *Vedvta in prospettiva del colo ò lvogo, nel quale si radunano gl'ordini del regno di Polonia per elettione del loro re nel giorno dell'audienza di Mons^s arcivescovo di Corinto nuntio apostolico* (*Widok perspektywiczny na koło w miejscu, w którym zgromadziły się stany Królestwa Polskiego na elekcję swojego króla w dniu posłuchania Monsignore arcybiskupa Koryntu, nuncjusza apostolskiego* – tłum. A.S.). Rysunek nie cieszył się do tej pory większym zainteresowaniem badaczy. Bardziej niż oryginał znana jest jego kopia, znajdująca się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie⁹ (il. 2). Opublikowano ją w internecie jako ilustrację kilku artykułów popularnonaukowych poświęconych sejmowi elekcyjnemu 1669 r. Była ona reprodukowana w polskiej literaturze, często z błędnym podpisem: *Elekcja Michała Korybuta na*

⁷ Dr Dorocie Gregorowicz dziękuję za informacje na temat tego rysunku. Reprodukacja rysunku z przedstawieniem posłuchania nuncjusza – zob. D. Gregorowicz, *Audiencia publiczna nuncjusza apostolskiego Galeazza Marescottiego na sejmie elekcyjnym 1669 r. Znaczenie i ceremoniał*, „Res Historica”, 2021, nr 52, s. 109–140.

⁸ O tym wydarzeniu pisała ostatnio Dorota Gregorowicz; *ibidem*, s. 109–140.

⁹ Jest to rysunek na kalce, rysowany tuszem, lawowany, miejscami z widocznymi śladami gwaszu; nr inw. 17042 MNW. Za informacje o rysunku dziękuję pani Annie Grochali, kustosz z Gabinetu Rycin i Rysunków MNW, oraz pracownikom Gabinetu.

*Woli w 1669*¹⁰. Autor oryginału do tej pory pozostawał nierozpoznany. Włoski tytuł oraz załączona legenda wskazują, że najprawdopodobniej był to artysta pochodzący z Italii. Janusz Stanisław Pasierb i Michał Janocha widzieli go w jednym z członków świty nuncjusza¹¹. Moim zdaniem autorstwo tego wysokiej klasy rysunku można wiązać z Giovannim Battistą Gislenim, architektem i scenografem Wazów¹². Choć nie był on uczestnikiem tych wydarzeń, zlecono mu w Rzymie wykonanie z elekcji relacji, która później wyszła drukiem¹³. Wiadomo, że to właśnie on sporządził rysunek Warszawy i okolic w czasie sejmiku elekcyjnego 1669 r., który następnie posłużył jako wzór dla akwaforty¹⁴. Być może i on jest autorem planu koła (il. 3), wykonanego atramentem, przechowywanego w tym samym Archiwum Watykańskim¹⁵. Wolno zatem przypuszczać, że także Gisleni mógł podjąć się zilustrowania momentu posłuchania papieskiego legata.

Na rysunku ukazano pole elekcyjne ujęte, jak się wydaje, od północy¹⁶. Po prawej stronie kompozycji zaprezentowano plac, na którym zasiadło ciasno na ławach, w tak zwanym kole, kilkudziesięciu posłów. Z lewej strony pola, na jego osi, pomiędzy tłumem zgromadzonych żołnierzy przedstawiono orszak, który dotarł właśnie do zachodniej bramy. Jest to sześciokonna karetka, w której siedzi pięciu duchownych: wspomniany nuncjusz Marescotti, unicki metropolita kijowski Gabriel Kolenda,

¹⁰ Kopie reprodukowane: A. Darowski, *Elekcja Michała Korybuta Wiśniowieckiego na Woli r. 1669 według relacji nuncjusza papieskiego M-gra Marescottego*, „Wędrowiec”, t. 36, 1898, nr 11, s. 204; *Polska, jej dzieje i kultura. Od czasów najdawniejszych do chwili obecnej*, t. 2: *Od roku 1572–1795*, opr. J.S. Bystron, S. Dobrzycki, B. Gembarzewski, Warszawa 1937, il. nlb., s. 120–121. Pozostałe publikacje na temat rysunku: E. Chwalewik, *Zbiory polskie. Archiwa, biblioteki, gabinety, galerie, muzea i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie w porządku alfabetycznym według miejscowości ułożone*, t. 2, Warszawa–Kraków 1927, s. 179 (nie jest pewne, o który rysunek chodziło badaczowi – czy o ten z mapą Warszawy, czy o audiencję Marescottiego); H. Małachowicz, *Elekcja Michała Korybuta Wiśniowieckiego na Woli, 1669*, w: *Rzeczpospolita w dobie Jana III*, kat. wyst., red. A. Gieysztor, E. Suchodolska, Zamek Królewski w Warszawie, Archiwum Główne Akt Dawnych i Biblioteka Narodowa, Warszawa 1983, s. 163, nr 357; J.S. Pasierb, M. Janocha, *Polonica artystyczne w zbiorach watykańskich*, Gdańsk 2002, s. 108–109; J. Lileyko, *Sejm polski. Tradycja, ikonografia, sztuka*, Warszawa 2003, s. 73–74; Gregorowicz, *op.cit.*, s. 133 (tu zniekształcona z powodów edytorskich reprodukcja rysunku).

¹¹ Pasierb, Janocha, *op.cit.*, s. 110–111.

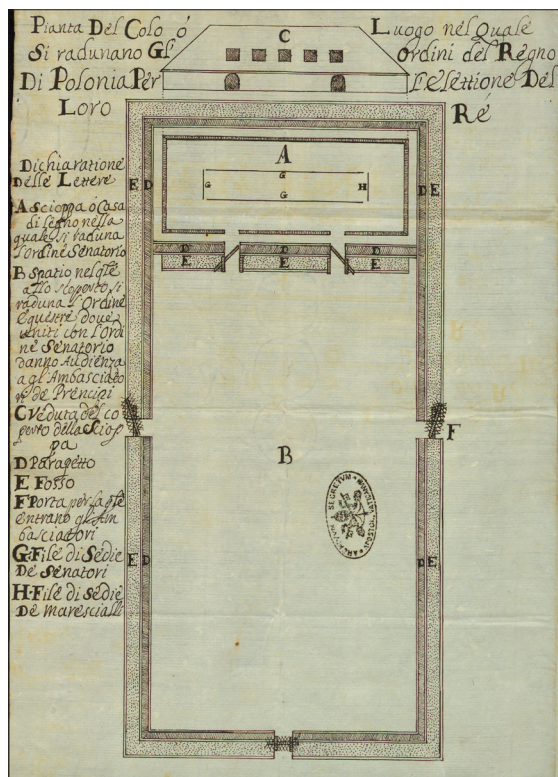
¹² O Gislenim ostatnio: H. Osiecka-Samsonowicz, *Gisleni (Ghisleni) Giovanni Battista*, w: *Słownik architektów i budowniczych środowiska warszawskiego XV–XVIII wieku*, red. P. Migasiewicz, H. Osiecka-Samsonowicz, J. Sito, Warszawa 2016, s. 165–177.

¹³ *Ragguaglio, e distinta relatione di quanto è successo nella dieta di Polonia per la Elezione del nuovo Rè, seguita nella Persona del Michele Korybuth Wisniovezki, il giorno 19. Giugno 1669*, Venetia et Bologna 1669; polskie tłumaczenie: *Opisanie elekcji króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego...*, s. 352–360.

¹⁴ O tym rysunku więcej w dalszej części artykułu.

¹⁵ AAV, Segr. di Stato, Polonia, sygn. 83, f. 210; Pasierb, Janocha, *op.cit.*, s. 109–111.

¹⁶ We wcześniejszej literaturze pojawia się stwierdzenie, że jest to widok od strony wschodniej. Zob. Małachowicz, *Elekcja Michała...*, s. 163, nr 357.

Il. 3. Giovanni Battista Gisleni (?), *Plan kola w czasie elekcji Michała Korybuta Wiśniowieckiego*, 1669, AAV, Segreteria di Stato

biskup łucki Tomasz Leżeński, biskup żmudzki Kazimierz Pac oraz referendarz koronny Jan Małachowski¹⁷. Przed drzwiami powozu nuncjusza stoi dwóch mężczyzn, którzy zwróceni są w stronę siedzących w karecie. Być może wolno w nich rozpoznać Jana Sobieskiego, marszałka i hetmana wielkiego koronnego, i księcia Michała Korybuta Wiśniowieckiego, którzy powitali nuncjusza w jego drodze na pole elekcyjne jako reprezentanci Korony i Litwy¹⁸. W głębi kompozycji, za karetą, ukazano kilkanaście powozów zaprzęgniętych w konie. Podróżowali nimi współpracujący z nuncjuszem dyplomaci oraz ambasadorowie z własnymi orszakami – cesarski Krzysztof Leopold von Schaffgotsch i francuski Piotr de Bonzy, biskup Béziers; pozostałe powozy należały do duchownych,

¹⁷ Gregorowicz, *op.cit.*, s. 124.

¹⁸ Gisleni odnotował, że nuncjusza witało czterech młodzieńców, wśród których był Michał Korybut Wiśniowiecki. Zob. *Opisanie elekcji króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego...*, s. 356; Gregorowicz, *op.cit.*, s. 124.